ID-1373
C-3
27/9/1991

1.110519184003

FERWERD
gemeente Ferwerderadeel

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

FERWERD, gemeente Ferwerderadeel

1,110519184004

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Ferwerd als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de raad van de gemeente Ferwerderadeel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Ferwerd aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing. In verband daarmee zijn in de begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht en in de toelichtende tekst geen wijzigingen aangebracht ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel.

ERRATUM
In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988".
De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

1.110519184005

FERWERD
gemeente Ferwerderadeel

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Ferwerd als beschermd dorpsgezicht.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekeningnummer 174) door de stippellijn omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**

April 1987.

Inleiding

Het dorp Ferwerd ligt op ongeveer vijftien kilometer ten noorden van Leeuwarden in de aan terpdorpen rijke agrarische streek Noordelijk Oostergo. Ferwerd is de hoofdplaats en naamgever van de vroegere grietenij en huidige gemeente Ferwerderadeel en maakt deel uit van de parallel langs de Waddenkust gelegen dorpenrij Stiens – Hallum – Marrum – Ferwerd – Blija – Holwerd – Ternaard.
Ferwerd is als agrarische nederzetting ontstaan op een terp met een radiale verkavelingsstructuur. Een van nature hooggelegen rug vormt de grondslag voor de terpen van Ferwerd en Blija, loopt verder door ten noorden van Marrum en Hallum en eindigt bij Stiens. Deze rug vormt in de Middeleeuwen de eerste deels natuurlijke waterkering binnen het gebied en is tevens de oudste doorgaande verbindingsroute over land. De structurele en ruimtelijke ontwikkeling van Ferwerd wordt door deze gegevens bepaald. De dorpsbebouwing heeft zich lineair ontwikkeld langs de doorgaande weg over de hoge rug die aansluit op de zijkant van de terp. De terp is op kerk en toren na onbebouwd. Een pleintje, een van de weinige vrijhoven in Nederland, behoort van oudsher tot het kerkelijk rechtsgebied en vormt de verbinding tussen de kerk en de doorgaande weg. Deze kenmerkende dorpsstructuur in samenhang met de deels historisch waardevolle bebouwing en de specifieke landschappelijke waarde van het onbebouwde gebied op de noordelijke terpflank, rechtvaardigen de aanwijzing van Ferwerd als beschermd dorpsgezicht.

Ontstaan en ontwikkeling

De kust van het zuid-oostelijk deel der Noordzee vormt het verspreidingsgebied der terpen, de door de mens opgeworpen woonheuvels uit de periode dat het land nog niet door dijken wordt beschermd.

Terpen ontstaan in het laatste deel van een periode die gekenmerkt wordt door een stijging van het zeeniveau. Het stijgende water zet ter hoogte van het tegenwoordige kustgebied op een pleistocene ondergrond klei en zand af. Uit de dikte van het sediment blijkt dat afzetting plaats vindt vanaf circa 2700 voor Christus en dat rond 700 voor Christus een vertraging optreedt in de stijging van de zeespiegel als gevolg waarvan het gebied grotendeels droog komt te liggen. Op grond van oudheidkundig bodemonderzoek veronderstelt men dat de oudste bewoning van het gebied rond 600 voor Christus plaats vindt op de hoogst opgeslibde gronden, de vaak langgerekte kwelderruggen en oeverwallen.

Tot de Middeleeuwen wisselen perioden van permanente overstromingen en perioden waarin het gebied nagenoeg droog komt te liggen en nieuwe nederzettingen gevormd kunnen worden, elkaar af. Tijdens perioden van overstromingen worden nederzettingen óf verlaten óf opgehoogd met kwelderzoden en mest. Op de aldus gevormde terpen wordt gewoond, wordt het vee gestald, vindt akkerbouw plaats en wordt drinkwater verzameld in zogenaamde dobben of zoetwaterputten. Het open veld wordt als hooiland gebruikt.

De vorming en ophoging van terpen komt ten einde wanneer in de 13de eeuw een gesloten zeedijk langs de Wadden- en Middelzeekust tot stand komt. De bewoning en de agrarische functie van de terpen neemt geleidelijk af en wordt deels verplaatst naar het open veld.

Op archeologische gronden neemt men aan dat grotere terpen waarop zich dorpen en steden hebben ontwikkeld, gevormd zijn uit een samensmelting van huisterpen. Over het algemeen volgt verdere ophoging en in enkele gevallen samentrekking of verbinding met andere grotere of kleinere terpen. Ook worden bestaande (verlaten) terpen soms opnieuw bewoond en vervolgens herverkaveld. Door deze veelsoortige incidentele ontwikkelingsvormen is een eenduidige categorisering volgens bepaalde typen moeilijk te geven. Soms benadert een terp een van de volgende ideaaltypen: de radiaal verkavelde dan wel blokvormig verkavelde terp, beide met een agrarische hoofdfunctie, of de langgerekte terp met een handelsfunctie.

De terpen met een radiale verkaveling hebben een cirkelvormige hoofdvorm, kennen op de kruin van de terp soms een binnenring en aan de voet van de terp een buitenring. Op het terplichaam dat van buiten de terp geleidelijk in hoogte oploopt tot de kruin is de grond radiaal verkaveld en komen meestal enige in radiale vorm gelegen paden voor. Deze radiale verkaveling zet zich buiten de terpvoet soms nog over enige afstand voort.

Bijkens oudheidkundig bodemonderzoek kent dit type terp een continuïteit in de bewoning sinds de Romeinse Tijd.

De nederzettingsstructuur van het gebied tussen de friese Wadden- en voormalige Middelzeekust en de Dokkumer Ee, een waterloop tussen Leeuwarden en Dokkum, kenmerkt zich door de aanwezigheid van enkele agrarische radiaal verkavelde terpen. Het aantal is in de buurt van de kust het grootst. De terpen liggen daar veelal in reeksen op van nature hoog opgeslibde kwelderruggen. In de richting van de Ee is het aantal terpen gering.

De eerste gedeeltelijk natuurlijke waterkering langs de Waddenkust wordt gevormd door de hooggelegen rug Stiens–Mariëngaarde – Nijkerk (Hoge Heerenweg) en de rug Nijkerk–Ferwerd – Blija. Deze rug vormt de grondslag voor de terpen van bijvoorbeeld Ferwerd en Blija. Ten noorden van deze rug is gelegen de Godijk-Oudedijk die wordt beschouwd als de eerste gesloten kustdijk en dateert uit de 12de of 13de eeuw. De kwelders tussen deze twee waterkeringen worden ingepolderd en verkaveld loodrecht op de dijken. In de 17de eeuw wordt buiten de Godijk-Oudedijk nog een nieuwe dijk aangelegd die de huidige zeewering vormt. De afwatering van Noordelijk Oostergo vindt plaats via de Ee door getijdelozing op de zee-arm het Dokkumer Grootdiep die is gelegen tussen Dokkum en de Lauwerszee. Veel dorpen staan via opvaarten in verbinding met de Ee. In het midden van de 17de eeuw worden vooral de opvaarten naar de grotere kustdorpen evenals de Ee zelf genormaliseerd, verbreed en doorgaans van een trekweg voorzien. Hierdoor kan middels trekvaart regionale handel zich ontwikkelen. In de dorpen worden haventjes aangelegd, waarlangs enige nijverheid met bijbehorende bebouwing ontstaat. Bij de terpafgravingen rond de laatste eeuwwisseling waarbij van nagenoeg alle terpen de onbebouwde delen worden afgegraven, zijn de opvaarten als infrastructuur van belang. Rond het midden van de 20ste eeuw neemt het vervoer over het water af en worden de meeste haventjes gedempt.

De landverbinding tussen de kustdorpen wordt gevormd door de hoge rug Blija – Ferwerd – Nijkerk en de middeleeuwse Lage Heerenweg, die vanaf Nijkerk langs Marrum, Hallum, Hijum naar Stiens loopt. In 1847–1853 wordt langs deze route de grindweg Leeuwarden – Holwerd – Dokkum aangelegd, nog grotendeels bestaand als de huidige provinciale weg. De randwegen rond de dorpskommen worden rond 1960 aangelegd.

Per spoor worden de kustdorpen vanaf 1900 ontsloten door de lokaalspoorlijn Leeuwarden – Holwerd – Dokkum – Anjum. Bij de dorpen worden stations gebouwd. De mogelijkheden van goederenvervoer per spoor trekt enige bedrijven aan. De lijn wordt in de jaren zeventig gesloten en het baanvak opgebroken. De streek blijft ondanks enige bedrijvigheid die zich in sommige dorpen ontwikkelt functioneel gezien in hoofdzaak agrarisch. Langs de kust vindt vooral akkerbouw

1,110519184006

plaats. De dorpen dicht bij Leeuwarden krijgen tevens een functie als forensenplaats.

De oudste vermelding van Ferwerd komt onder de naam Fatruwerde voor aan het einde van de 8ste eeuw op de bezittingenlijst van het klooster te Fulda dat in het noordelijk deel van Friesland veel gronden in bezit heeft. Verder zijn er geen specifieke gegevens, bijvoorbeeld uit archeologisch onderzoek, over de ontwikkeling van het dorp bekend. De algemene kennis op het gebied van terpen leert dat (agrarische) radiaal verkavelde terpen als die van Ferwerd een continuïteit in de bewoning kennen sinds de Romeinse Tijd.

Ferwerd is ontstaan als agrarische nederzetting. Over de omvang van de bebouwing is tot het verschijnen van het oudste relevante kaartmateriaal (1718) slechts in algemene zin op te merken dat na de totstandkoming van een gesloten bedijking langs de kust in de 13de eeuw de bewoning en de agrarische functie van de terpen geleidelijk afneemt en deels verplaatst wordt naar het open veld.

verbinding met de buiten deze dijk gelegen kwelders.

Het Vrijhof, 'gevrijde' ruimte, valt van oudsher binnen het kerkelijk rechtsgebied. Aan het Vrijhof liggen de pastorie (van oorsprong vermoedelijk 15de eeuws) en een toegang tot de kerkring. In het beloop van de oostelijke en westelijke rooilijnen valt de radiale terpverkaveling te herkennen. De Nyebuorren en de Achter Brouwers vormen na de aanleg van de Hoofdstraat waarschijnlijk de volgende uitbreiding van de dorpsstructuur.

Van belang in de ontwikkeling van het dorp is de aanleg van de Ferwerdervaart, vermoedelijk in de 17de eeuw. Aan het einde van deze met de Ee in verbinding staande vaart wordt ten zuiden van het dorp een haventje aangelegd. Onder invloed van de nieuwe vervoersmogelijkheden over het water zal vooral langs de haven enige nijverheid tot ontwikkeling komen.

Op de grietenijkaart van Schotanus uit 1718 is de geschetste structuur

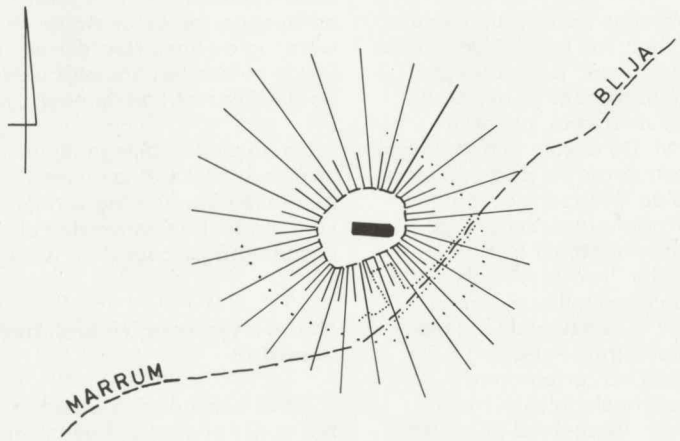

VERMOEDELIJKE SITUATIE vanaf 1100
(aansluiting van dijktalud op de terphelling)

Men vermoedt dat op de van nature hooggelegen rug Nijkerk Ferwerd – Blija in de 11de of 12de eeuw een dijkaanleg heeft plaatsgevonden. Het talud van deze dijk is zichtbaar even ten zuiden van de Marrumerweg. Aansluitingen op de terp zijn te veronderstellen ter plaatse van het oude gemeentehuis en ter plaats van de hoek Hoofdstraat–Reinderslaan. De Hoofdstraat, in het midden twee meter hoger dan bij de aansluitpunten, zou over de helling van de zuidelijke terpflank heen als verbinding gevormd kunnen zijn. De Reinderslaan is waarschijnlijk ontstaan bij de inpoldering van de kwelders tussen de hoge rug en de in de 13de eeuw aangelegde dijk als

af te lezen (zie fotobijlage, afb. 1). Langs de Hoofdstraat en de Nyebuoren wordt een intensieve bebouwing getekend. De Havenstraat en de Streek, een zijhaventje, zijn nog niet bebouwd en aan het Vrijhof wordt alleen aan de westkant bebouwing aangegeven. Uitvalswegen zijn er in de richting van Hogebeintum en langs de naburige terp met de Herjuwsmastate in de richting van het klooster Foswerd.

Op het kadastrale minuutplan van 1827 is een vrijwel aaneengesloten bebouwing getekend langs de Hoofdstraat, Nyebuorren, het Vrijhof en de Havenstraat en vrijstaande bebouwing aan de Lytsebuorren en de Streek (zie fotobijlage afb. 2).

Langs de Wide Stege en de Boterhoek is bebouwing aangegeven op ondiepe smalle kavels. De uitvalswegen zijn nagenoeg onbebouwd.

Uit het kadastrale minuutplan valt op te maken dat Ferwerd zijn oorspronkelijke functie van agrarische nederzetting grotendeels verloren heeft. Op de terp zijn nog twee boerderijen te zien. Binnen het dorp zal de woonfunctie waarschijnlijk overheersen, langs de Havenstraat waarschijnlijk de nijverheidsfunctie.

In de honderd jaar daaropvolgend komt langs de uitvalswegen geleidelijk vrijstaande bebouwing tot stand. Langs de Marrumerweg zijn dat woningen, een school en het grietenijhuis (1840), langs de Hogebeintumerweg woningen, een school en een kerk en langs de Reinderslaan–Hoofdstraat–Elingawei bebouwing met een wisselende functie.

De na-oorlogse ontwikkelingen worden gevormd door de aanleg van de randweg ten westen van het dorp rond 1960 en de aanleg van woonwijken ten zuiden van de dorpskern en ten noord-oosten van de Reinderslaan.

Binnen de historische dorpskern vindt in de jaren zestig sanering plaats in de vorm van kaalslag van het bouwblok tussen Hoofdstraat en Achter Brouwers ten westen van de Havenstraat. In de jaren tachtig vindt dorpsvernieuwing plaats door woningbouw aan de Reinderslaan en de Boterhoek. Aan de Hogebeintumerweg wordt een nieuwbouw naast het oude gemeentehuis gerealiseerd.

Huidig ruimtelijk karakter

De structuur van het dorp Ferwerd kernmerkt zich in het verlengde van de historisch ontwikkelingen door een besloten lineair karakter met als enige open ruimte het pleintje het Vrijhof. Ter zijde van deze lineaire structuur ligt de terp, die op kerk en toren na grotendeels onbebouwd is en aan de noordzijde een sterke visuele ralatie heeft met het open landschap. Binnen de lineaire structuur met als hoofddrager de oude doorgaande weg Leeuwarden–Holwerd is het deel ter plaats van de terp het ruimtelijke en functionele hoofdmoment binnen het dorp. Een doorgang vanaf het Vrijhof verbindt de Hoofdstraat met de kerkring op de terp.

De karakteristieke bebouwing van het dorp wordt gevormd door panden bestaande uit een beganegrondlaag met een zadelkap of schildkap en is voornamelijk te dateren vanaf het begin van de 19de eeuw.

De doorgaande weg verschilt binnen het dorp plaatselijk van karakter. De Marrumerweg is een

uitvalsweg met een open en groen karakter. Langs deze weg zijn vrijstaande woningen en scholen uit de laatste eeuw gelegen op brede kavels met diepe voortuinen. De Hoofdstraat ter plaatse van de terp heeft een nagenoeg aaneengesloten bebouwing bestaande uit woningen, winkels en enkele cafés. De Hoofdstraat ten oosten van de terp (Elingawei) is een uitvalsweg en kent vrijstaande, deels agrarische bebouwing aan de noordzijde.

In de Hoofstraat bestaan de gevelwanden grotendeels uit 19de eeuwse panden. Aan de zuidzijde manifesteert zich in het westelijk deel, ondermeer tegenover het Vrijhof, een intensivering van de bebouwing in de vorm van enkele panden met twee verdiepingen. De straat heeft een besloten karakter en wordt aan de westzijde afgesloten door het oude gemeentehuis. Aan de noordzijde is ten westen van het Vrijhof geen bebouwing meer op de Hoofdstraat gericht. Het tuinkarakter van de ruimte tussen de Hoofdstraat en de panden aan het Vrijhof zet zich langs de Lytsebuorren voort. In de rooilijn staan bomen die het straatprofiel visueel afsluiten. Het brede profiel wordt hier in karakter bepaald door het oude gemeentehuis, de bomen en de zijgevel van het café op de hoek met de Hogebeintumerweg.

De terp, hoog 5,7m +N.A.P., heeft op de kruin een cirkelvormige binnenring waarbinnen de kerk en het kerkhof liggen. Langs de ring, die op twee pandjes bij de Boterhoek na onbebouwd is, staan twee rijen ingeknotte bomen. Hierdoor heeft de ring een besloten groen karakter. Vanaf de kerkring is de grillige achterrooilijn zichtbaar van de bebouwing die is georiënteerd op de Hoofdstraat. De tuinen van deze panden met langs de ring verschillende hekwerken, hebben op de erfgrenzen hagen als afscheidingen. Tussen deze tuinen en de panden aan de Hoofdstraat ligt het onbebouwde radiale pad Wide Stege. Langs het van de Reinderslaan naar de ring in hoogte oplopende radiale pad Boterhoek is langs ondiepe tuinstroken recent nieuwbouw gerealiseerd die in situering en schaal goed harmonieert met de karakteristieke dorpsbebouwing. Op de westlijke terphelling liggen op een open verkaveling enkele woningen met moestuinen. De noordzijde van de terp is geheel onbebouwd. De afgraving van de vroegere terphelling heeft een lichtglooiend stuk weiland overgelaten dat wordt begrensd door de rondweg.

Het Vrijhof is een pleintje met twee gesloten en een halfgesloten gevelwand. In de noord-westhoek wordt via een onderdoorgang het pleintje verbonden met de kerkring. De westwand met daarin een bankgebouw, een winkel en een postkantoortje, wordt gevormd door gerestaureerde panden die in een verspringende rooilijn direct aan het plein liggen. De eveneens gerestaureerde panden aan de noordzijde worden van het plein gescheiden door voortuinen met daarlangs houten hekwerken. De oostwand bestaat uit twee vrijstaande 19de eeuwse woonhuizen die niet specifiek op het plein zijn georiënteerd. De ruimte met in lijn geplaatste leilinden en twee kastanjebomen heeft een besloten karakter met monumentale accenten.

Het tweede element binnen de lineaire dorpsstructuur bestaat uit twee in karakter en structuur verschillende delen. De Achter Brouwers is een achterstraatje en wordt in zijn karakteristiek bepaald door tuinmuren en schuren.

De Nyebuorren is een straatje met woningen en winkels en heeft nagenoeg aaneengesloten gevelwanden. De bebouwing, deels 19de eeuws, heeft door de vele verbouwingen en vernieuwingen een rommelig karakter.

De voormalige haven sluit aan de zuidkant direct aan op de Nyebuorren – Achter Brouwers. De gedempte haven is te herkennen in het brede profiel over de ruimte, geheten Havenstraat. De enkele rij bebouwing tussen Nyebuorren en Hoofdstraat is gericht op de Nyebuorren, zodat vanaf de Hoofdstraat een grillige achterrooilijn zichtbaar is. Binnen enkele panden, vooral winkels die een hoofdingang hebben aan de Nyebuorren is een tweede ingang aan de Hoofdstraat aangelegd. De onbebouwde achterterreinen fungeren als opslagplaats, los- en laadplaats, entreegebied of achtertuin. Afscheidingen tussen deze terreinen en de straat ontbreken in enkele gevallen. Hierdoor wordt de structureel opmerkelijk afzijdige ligging van de Nyebuorren ten opzichte van de doorgaande route duidelijk afleesbaar. De overgang met het centrale deel van de Hoofdstraat tekent zich door wisseling in ruimtelijk karakteristieken, bebouwing en functie ter plaatse van de Reinderslaan scherp af. Structureel gezien is het pand op de hoek Hoofdstraat–Havenstraat het laatste plan dat nog met een gevel in de rooilijn aan de Hoofdstraat is geplaatst. Door deze ligging en de hoogte van twee verdiepingen met schildkap is dit monumentale pand voor beide straatdelen van bepalende waarde.

Aan de Reinderslaan staat aan de westzijde recente nieuwbouw zoals aan de Boterhoek en aan de oostzijde op korte onderlinge afstand bebouwing die aan de noord-oostzijde wordt begrensd door een woonwijk uit de jaren vijftig. Vanaf de Hoofdstraat is ter plaatse van de Reinderslaan langs de woonwijk en over de provinciale weg een vergezicht mogelijk in de richting van de zeedijk.

De Hogebeintumerweg is een uitvalsweg met vrijstaande bebouwing op brede kavels. Ter plaatse van de gereformeerde kerk en de nieuwbouw van het gemeentehuis, de grens van de dorpsbebouwing, ontstaat een scherpe overgang doordat het brede straatprofiel wordt ingesnoerd.

Een aantasting van de lineaire structuur heeft plaatsgevonden door kaalslag van het bouwblok tussen Hoofdstraat en Achter Brouwers ten westen van de Havenstraat. Hierdoor is een open ruimte ontstaan die het besloten karakter van de Hoofdstraat en de Achter Brouwers – Nyebuorren doorbreekt. Door deze ingreep komen straat- en steegwanden aan een open ruimte te liggen. De ruimte ligt momenteel braak en is deels ingericht als parkeerterrein.

Verder zijn er nog incidentele kaalslagplekken aan de zuidkant van de Nyebuorren en de Achter Brouwers, op de hoek Hoofdstraat-Wide Stege en aan het oostelijk deel van de Hoofdstraat aan de noordzijde.

Op de als fotobijlage bijgevoegde inventarisatiekaart is de historisch ruimtelijke waardering van Ferwerd in verband met de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht weergegeven.

Nadere typering te beschermen waarden

De te beschermen waarden binnen het dorp Ferwerd zijn de bijzondere dorpsstructuur, ondersteund door enige historische bebouwing, waaronder dertien beschermde monumenten. Verder zijn er enkele opmerkelijke ruimten binnen de dorpsstructuur.

De kenmerkende bebouwing aan de Hoofdstraat en de Nyebuorren bestaat uit panden opgetrokken uit bruine baksteen en is in aantal voor ongeveer een vierde deel gepleisterd en/of wit geschilderd. De gevelindeling in drie, vier of vijf traveeën is afhankelijk van de breedte van de panden die normaliter zeven tot elf meter bedraagt. Op de daken, gedekt met donkerblauwe geglazuurde pannen, is in vele gevallen een forse dakkapel gebouwd. Deze zijn net als het overige kozijn- en lijstwerk wit geschilderd. De bebouwing is te dateren vanaf het begin van de 19de eeuw.

Als bijzondere ruimten zijn aan te merken: het Vrijhof, de ruimte voor

1.110519184007

het oude gemeentehuis, de kerkring en de open ruimte op de noordelijke terpflank.

Het Vrijhof, een van de weinige in Nederland, ontleent zijn bijzondere plaats in de dorpsstructuur aan de historische functie van een onder het kerkelijke recht ressorterende ruimte. De bebouwing is het meest bijzonder aan de westwand met onder meer de uit de 15de eeuw daterende pastorie; een vrij breed pand met dwarskap. Het huis heeft een bel-etage achter een rijk gedetailleerde gevel. De andere panden in deze wand zijn 18de- en 19de eeuws en hebben een crème geschilderde pleisterlaag. Als plaveisel zijn op het plein gele klinkertjes zijn gebruikt. Als straatmeubilair worden enige stoepen, een pomp, lantaarns, enige houten tuinhekken en een borstbeeld op sokkel aangetroffen. Aan de noord- en westzijde van het Vrijhof staan leilinden, op de hoek van de Hoofdstraat staan twee forse kastanjebomen.

De kop van de Hoofdstraat wordt afgesloten door het 19de eeuwse gemeentehuis met zijn statige in vijf traveeën gelede gevel met bordes, vlaggemast en dakkapel met klok. Deze architectuur komt op deze koppositie optimaal tot haar recht. De twee volumineuze bomen in de noordelijke rooilijn van de Hoofdstraat en een tuin omgeven door een 19de-eeuws ijzeren hekwerk, versterken het groene dorpse, doch statige karakter van deze ruimte.

De kerkring bestaat uit een ringpad dat ten noorden van de Boterhoek en het pad naar de Lytsebuorren wordt afgesloten door 19de eeuwse ijzeren draaihekken. Langs dit deel van de kerkring, dat is voorzien van een laag schelpengruis, staan aan beide zijden beukenhagen en vrij hoge ingeknotte bomen (circa tien meter). De zuidzijde van de kerkring, zonder bomen, is geplaveid met gele klinkertjes en heeft aan de binnenzijde een beukenhaag met daarin als entree tot de kerk en het kerkhof een 19de-eeuws ijzeren draaihek. De afscheidingen aan de buitenzijde van het pad zijn hier gevarieerd.

Het noordelijk deel van het terplichaam is afgegraven en onbebouwd. De steile terphelling buiten de niet afgegraven kerkring is scherp waar te nemen. Vanaf de kerkring bestaat een vrij zicht op het open landschap. Evenzeer geldt dat vanaf de provinciale weg er een vrij zicht bestaat op de kerkring met de bomen, het kerkhof en de kerk. Aan de westkant vormt een boerderij gelegen aan de Molenlaan een markante visuele afsluiting van de open ruimte.

Begrenzing van het aangewezen gebied

Het gebied, waarop de aanwijzing van Ferwerd als beschermd dorpsgezicht betrekking heeft omvat de samenhangende stedebouwkundige structuur van de dorpskern met terp, Hoofdstraat, Nyebuorren en Achter Brouwers, alsmede het landschappelijk waardevolle open gebied ten noorden van de terp, dat aan de westkant visueel wordt afgesloten door de boerderij aan de Molenlaan. De grens loopt vanaf de Lytsebuorren langs de noordzijde van de bebouwing aan de Marrumerweg. De grens steekt de Molenlaan over en loopt rondom het erf van de boerderij die aan de genoemde laan is gelegen tot de provinciale weg (Ljouwerterdyk) en loopt daarlangs door tot de Reinderslaan. Vandaar loopt de grens ten noorden van de Hoofdstraat tot de Elingawei, buigt af en loopt ten zuiden van de bebouwing aan de Nyebuorren en Achter Brouwers via de Burmaniastraat rondom de gereformeerde kerk, gaat achter het raadhuis langs, steekt de Marrumerweg over en komt weer uit bij de Lytsebuorren.

De begrenzing van het beschermde dorpsgezicht is weergegeven op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, nummer 174).

Rechtsgevolg aanwijzing

Ter effectuering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan ontwikkeld worden. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Aa, A.J. van der
Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. dl. 4. Gorinchem, 1843.

Berg, H.M. van den
De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en kunst, Geïllustreerde beschrijving, Noordelijk Oostergo, Ferwerderadeel. 's-Gravenhage, 1981.

Boeles, P.C.J.A.
Friesland tot de 11de eeuw. 2de dr. 's-Gravenhage, 1951.

Boersma, J.W. (samenstelling)
Terpen, mens en milieu. Haren, 1970.

Glazema, P.
Gewijde plaatsen in Friesland. Meppel, 1948.

Halbertsma, H.
Terpen tussen Vlie en Eems. Groningen, 1963.

Klok, R.H.J.
'Terpen zullen ons een zorg zijn'. Groninger Volksalmanak, (1974–1975) 129-167.

Rienks, K.A. en Walther, G.L.
Binnendiken en Slieperdiken yn Fryslân. Bolswert, 1954.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

Historisch-geografisch en stedebouwkundig onderzoek:
Ir. J. Metz, Zeist.

Foto's:
Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, Apeldoorn (afb. 2);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist (afb. 1, 3, 4, 5);
Topografische Dienst, Emmen (omslag).

Kaarten en illustraties in de tekst:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Verkoopprijs f 10,–.
Deze publikatie is schriftelijk of telefonisch te bestellen bij het Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-78 98 80.
Onder vermelding van bestelnummer of ISBN 90 346 1133 7.

Fotobijlage

1.110519184008

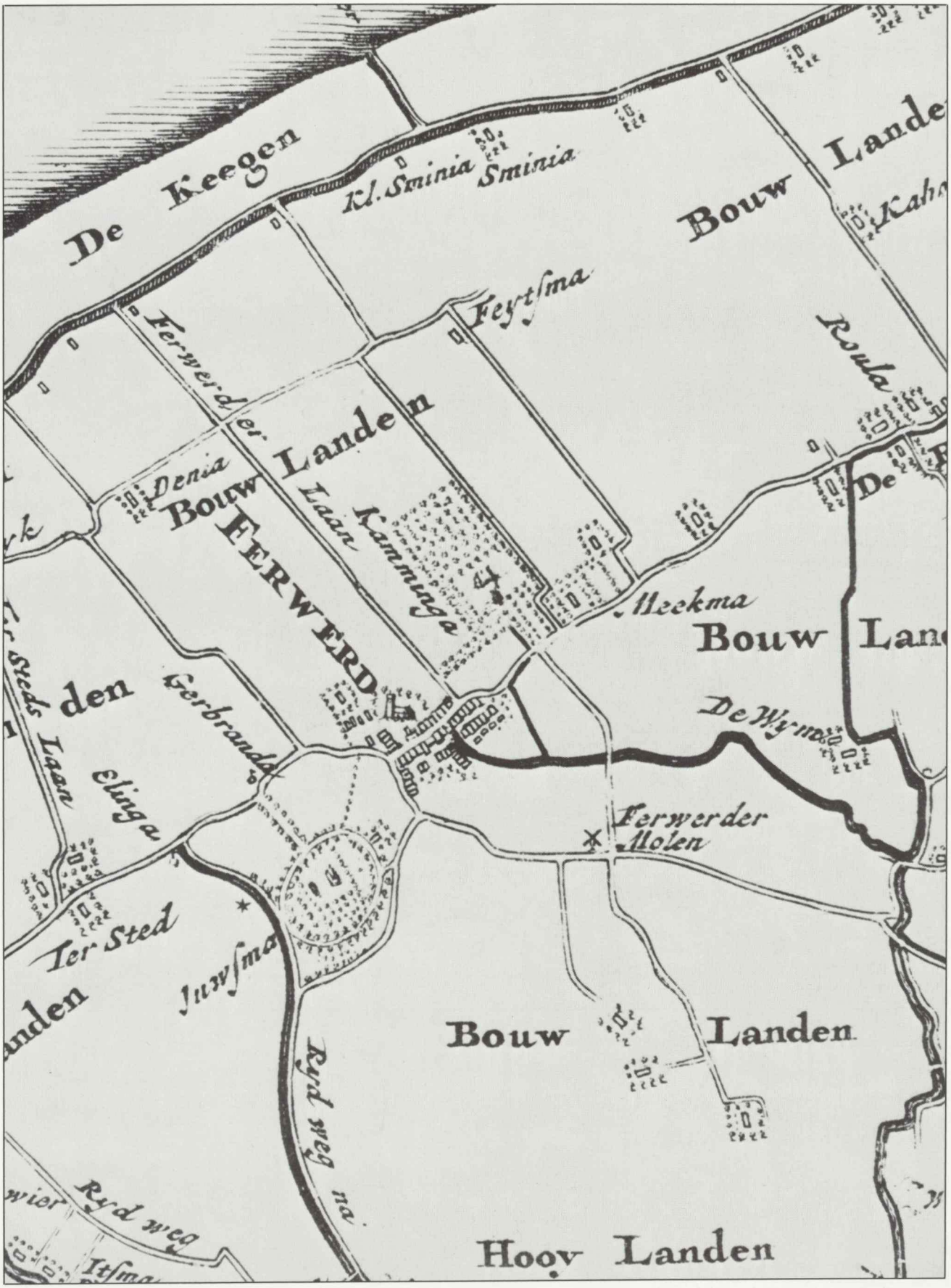

Afb. 1. B. Schotanus à Sterringa, Uitbeelding van de heerlijkheid Friesland, 1970 (facsimile herdruk van 1718), grietenij Ferwerderadeel, fragment.

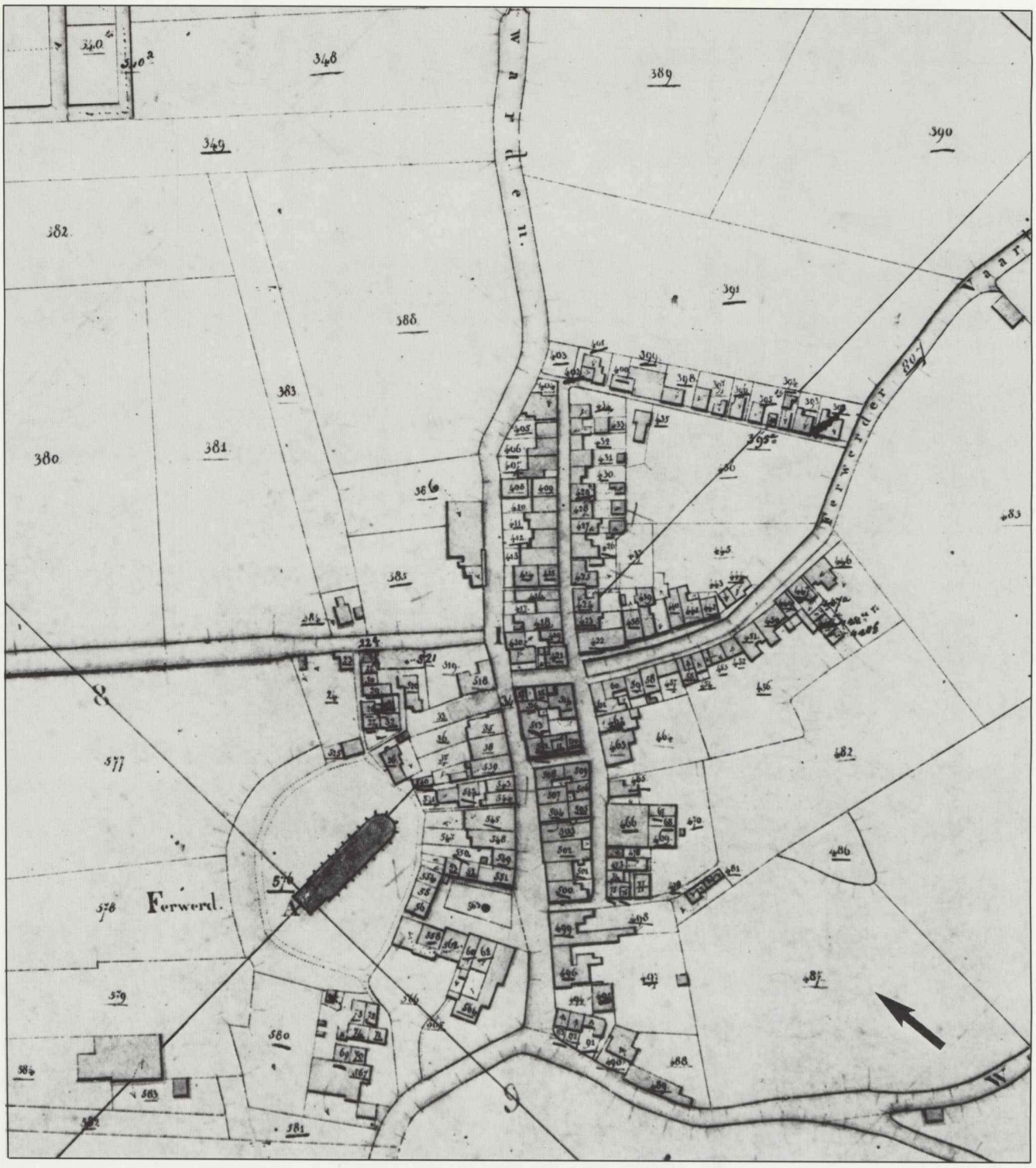

Afb. 2. Kadastraal Minuutplan gemeente Ferwerderadeel, 1827, fragment.

1.110519184009

Afb. 3. Topographische en Militaire Kaart van het Koningrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1854), blad 6, fragment.

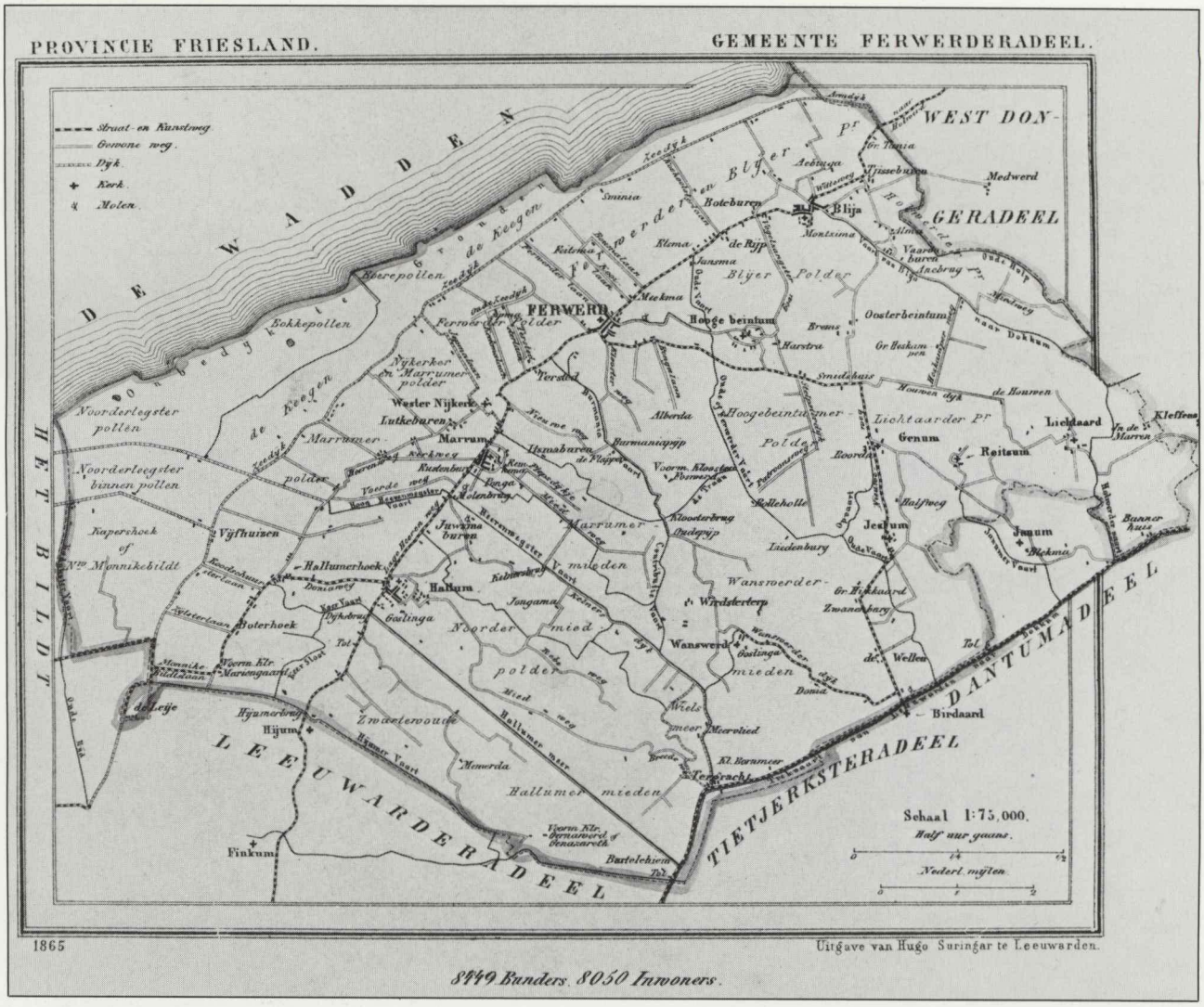

Afb. 4. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, 1865, provincie Friesland, gemeente Ferwerderadeel.

1.110519184010

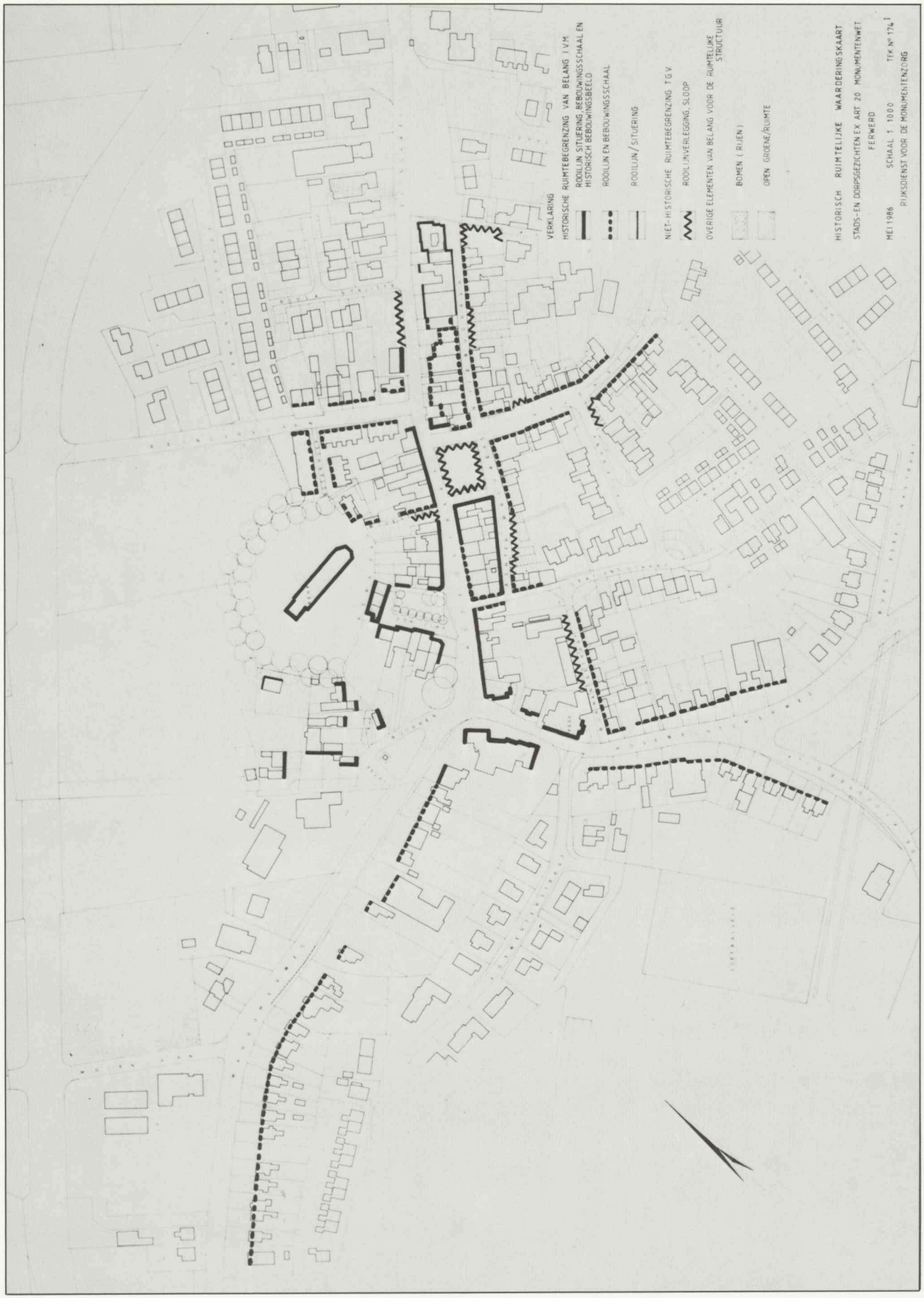

Afb. 5. Historisch-ruimtelijke waarderingskaart, 1986.